

L'ENSENYAMENT AL CICLE SUPERIOR A PARTIR D'UN PROJECTE PATRIMONIAL. UN ESTUDI DE CAS AL MONESTIR DE SANT PERE DE CASSERRES

JOAN CALLARISA MAS

Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

joan.callarisa@uvic.cat

RESUM

Aquest article parteix d'una recerca sobre la didàctica del patrimoni, en què, a partir del seguiment d'un projecte interdisciplinari amb alumnes de sisè del cicle superior de primària en una escola d'Osona, s'observa com es treballa el patrimoni cultural centrat en un monestir i com es desenvolupen totes les àrees curriculars durant el curs. S'hi observen i analitzen, d'una banda, els resultats del treball curricular desenvolupat amb projectes interdisciplinaris i, d'una altra banda, el treball metodològic de la mestra.

PARAULES CLAU

Patrimoni cultural; treball per projectes; interdisciplinarietat; educació entre iguals; relació mestres-alumnes.

ABSTRACT

This article is about a research project focused on the didactics of heritage. Students in the sixth year of primary education in a Catalan school worked on an interdisciplinary project based on a monastery. The aim was to investigate how the students worked in all areas of the curriculum.

On one hand, the research study revealed the results of working in accordance with an interdisciplinary project, and, on the other hand, the methodological work of the teacher also became apparent.

KEYWORDS

Cultural heritage; project method work; interdisciplinary approach; education among peers; teacher-pupil relationship

1. Introducció

Aquest article es basa en la meua tesi doctoral *La reflexió sobre la pràctica d'ensenyament del patrimoni cultural. Estudi de cas d'una mestra d'educació primària*. Aquesta tesi investiga el seguiment d'una mestra d'una escola d'Osona que treballava, amb alumnes de sisè del cicle superior de primària, en un projecte interdisciplinari que se centrava sobretot en un monestir benedictí. En el projecte es desenvolupaven totes les àrees competencials del curs considerant tot el que constituïa el monestir. La investigació demostra com n'és d'important treballar, a l'escola, el patrimoni local o proper (Cambil i Tudela, 2017); disposar d'una metodologia configurada des de projectes interdisciplinaris —com ens diu Pozuelos (2007)—, i, tal com fa la mestra esmentada, qüestionar l'ensenyament i motivar els alumnes per tal que adquireixin una metodologia i uns hàbits des de l'observació participant i l'educació entre iguals per aconseguir ser els mestres professionals transformadors (Schön, 1998).

2. Fonamentació teòrica

El patrimoni cultural s'acostuma a treballar poc a l'ensenyament obligatori. Quan es fa, sempre sol ser de forma memorística i repetitiva. Sovint la vessant més didàctica per treballar-lo és inexistent.

El patrimoni cultural sempre està en un canvi permanent. És evident que, tal com afirmen Baluja i González Monfort (2009, p. 97), «el patrimoni cultural hauria de configurar-se com l'herència que es transmet a les generacions futures perquè puguin gaudir-ne i aprendre'n, perquè puguin utilitzar-lo en la comprensió de les arrels històriques del seu present i tinguin elements de decisió per al futur». També asseguren que «pot ser un bon recurs per interpretar el passat, entendre la realitat social i cultural present i arribar a comprendre que el futur és el producte d'un procés i d'una evolució històrica on es pot actuar i incidir». Per tant, defensen la gran potencialitat educativa que tindrà treballar-lo a l'aula i no tan sols visitar-lo sense cap sentit.

El treball didàctic recurrent al patrimoni té un gran potencial educatiu, ja que ens permet treballar una infinitat de recursos: els valors de respec-

te (Pinto i Molina, 2015), les emocions (Lucas i Estepa, 2015), la pertinença i l'empatia a allò que és proper (González Monfort, 2008; Alves i Pinto, 2019), altres cultures (Guillén i Hernández, 2018). A més a més, ens permet treballar la transversalitat de temes (Blanco, Ortega i Santamaria, 2003).

Aquesta transversalitat la podem treballar amb els projectes i veure com aquests ens permeten estudiar el patrimoni de manera interdisciplinària. Treballar amb projectes permet integrar diferents continguts i àrees curriculars (Juanola, Calbó i Vallès, 2006). I també permet treballar des de problemes socials rellevants (PSR) (Canals, 2018) que ens connecten el passat amb l'actualitat (Camil i Tudela, 2017).

D'altra banda, per aconseguir aquesta metodologia de treball ens calen mestres disposats a fomentar-la. Com afirma Schön (1998), calen professionals reflexius o intel·lectuals transformadors, de la mateixa manera que Giroux (1990) fa referència als docents. Han de prendre decisions i no ser simples actors de l'educació (González Amorena, 2008). Per aconseguir-ho, cal que els docents s'hi impliquin, però també que millorem la formació dels futurs mestres i la formació continuada (Domínguez Almansa, Costa i López Facal, 2019).

3. Objectius

En la meva investigació hi havia diferents objectius que volia descobrir. Però en aquest article em centraré a comentar-ne els resultats de dos:

- Com ens permet treballar, un projecte interdisciplinari d'un element patrimonial, totes les àrees curriculars en un curs.
- Quina metodologia de treball seguia la mestra en aquest projecte interdisciplinari.

4. Contextualització del projecte

El projecte interdisciplinari que vaig analitzar es titulava Sant Pere de Casserres, un viatge en el temps. El va dur a terme l'escola Mossèn Cinto Verdager de Folgueroles durant el curs 2015-2016, a l'etapa del cicle su-

perior, concretament a sisè de primària. Des d'aquell curs s'ha anat repentint l'experiència. És un projecte interdisciplinari desplegat al cicle superior de primària a partir d'un edifici patrimonial. Es tracta del monestir del Sant Pere de Casserres, que pertany al terme municipal de les Masies de Roda, situat a la comarca d'Osona.

Figura 1. Imatge de Sant Pere de Casserres. Autor: Toni Anguera. Arxiu Comarcal d'Osona (ACO)

Aquest monestir benedictí és en un congost i té als peus el pantà de Sau. Hi ha una llegenda que en lliga l'origen als vescomtes de Cardona. Se sap que es va començar a construir el 1006 i la comunitat benedictina s'hi va instal·lar el 1015. Al segle XIV va entrar en decadència i s'hi van ocasionar greus desperfectes. El 1991 el va adquirir el Consell Comarcal d'Osona, que el va restaurar i el va obrir al públic el 2002. Actualment s'hi fan visites guiades i activitats.

L'escola Mossèn Cinto de Folgueroles, fins al curs 2019-2020, va acollir alumnes des de l'etapa d'educació infantil fins a sisè de primària. El curs 2020-2021 va passar a ser institut escola. Potencia treballar amb projectes, amb treballs d'investigació o amb materials creats pels mateixos mestres. A l'etapa d'educació infantil ja es recorre als projectes i, a mesura que els alumnes van accedint a primària, els potencien més. I així fins a arribar als cursos del cicle superior de primària, en què tot el curs ja es treballa amb un projecte interdisciplinari. Tenen intenció de continuar aquesta línia en l'etapa d'educació secundària. Com a escola, sempre s'ha

potenciat entendre el poble i la seva proximitat com una manera d'integrar i respectar el patrimoni, ja que l'educació patrimonial permet tractar molts temes des del sentit crític.

El projecte interdisciplinari de Sant Pere de Casserres va néixer amb material que vam crear una de les mestres de cicle superior i jo mateix, i que ens havia encarregat el Consell Comarcal d'Osona. Aquest material es titula *Sant Pere de Casserres, viatge en el temps* i es pot consultar en línia: <<http://descobreixcasserres.cat/>>. El web conté quaderns dissenyats per treballar, de forma interdisciplinària, el patrimoni i l'edat mitjana. Inclouen les àrees de medi social i natural, matemàtiques, art, llenguatge, competències digitals, música i educació física. Amb aquest material, les mestres del cicle superior van dissenyar i adaptar la seva proposta didàctica per al projecte de tot el curs. Per dur-ho a terme, van crear un material inicial i, en reunions setmanals, es discutia i s'anava modificant i adaptant al currículum segons a les necessitats del curs.

Per acabar aquest apartat, vull situar breument la mestra a qui vaig fer el seguiment. Aleshores tenia 57 anys i era una de les primeres mestres que s'havia titulat a l'Escola Universitària de Mestres d'Osona als inicis de la democràcia, el 1977. L'entusiasme amb què va iniciar la docència encara el mantenia ben viu, i, tot i que li faltaven tres anys per jubilar-se, continuava volent canviar i innovar, i era el pal de paller del cicle a l'escola.

5. Elements d'investigació i anàlisi dels objectius

Per dur a terme la investigació, vaig disposar d'una llibreta de camp, vaig fer gravacions setmanals a l'aula i entrevistes de seguiment a la mestra i a les altres mestres del cicle, vaig passar qüestionaris als infants a principi i a final del curs, i vaig organitzar una reunió de grup amb sis alumnes un cop finalitzat el projecte. La temporització va ser tot un curs. El projecte es va iniciar al setembre de 2015 i va finalitzar al juny de 2016. Tota la setmana es treballava el projecte en franges horàries de tres hores cada dia, en què no hi havia àrees concretes sinó projecte. També hi havia les àrees en què intervenien especialistes, però, a més d'aprofundir en aspectes concrets de l'àrea, també en treballaven de relacionats amb el projecte.

Referent als resultats del primer objectiu que volia explicar en aquest article (com un projecte interdisciplinari d'un element patrimonial ens permet treballar totes les àrees curriculars en un curs), les mestres van adaptar totes les àrees del currículum de sisè de primària per tal que el projecte els permetés treballar tots els elements necessaris. Amb el material inicial, van elaborar unes fitxes —que revisaven setmanalment i adaptaven a les necessitats de la classe— per treballar totes les àrees en relació amb el monestir benedictí de Sant Pere de Casserres. En el quadre de sota hi podem veure les àrees i els continguts treballats durant tot el curs.

<i>Àrea</i>	<i>Continguts</i>
Coneixement del medi social i cultural	Ubicar la comarca, el monestir i el pantà de Sau. Llegir mapes topogràfics i corbes de nivell. Estudiar l'edat mitjana, la societat feudal i l'orde benedictí.
Coneixement del medi natural	Recollir materials diversos i analitzar-los a l'aula (per exemple, egagròpiles, que els alumnes van disseccionar). Observar la tipologia dels arbres i les roques de l'entorn del monestir, i els colors del paisatge.
Música	Comparar la música actual i el cant gregorià.
Matemàtiques	Calcular el desnivell entre l'inici del sender i el monestir, i les altituds en una gràfica. Recollir dades climàtiques. Estudiar figures planes i amb volum. Buscar el perímetre del monestir. Elaborar un eix cronològic per situar l'edat mitjana.
Educació física	Fer una caminada des de l'inici del sender fins a l'entrada del monestir.
Digital	Fer fotografies. Treballar en webs com ara Eduwiki. Fer presentacions en Power Point i Prezi. Preparar materials de realitat augmentada.
Artística i cultural	Recollir fulles per fer punts de llibre. Dibuixar lletres capitulars per veure com escrivien els monjos els seus llibres. Treballar en pergamins.
Llenguatge	Treballar tots els conceptes nous que van aparèixer en català, castellà i anglès. Llegir, per potenciar la comprensió lectora, textos sobre el monestir o el treball realitzat en la vida monàstica, i també llegir llegendes de la zona.

Quadre 1: Síntesi de les àrees i els continguts treballats durant el curs de sisè de primària a l'escola Mossèn Cinto de Folgueroles durant el curs 2015-2016

Com es pot veure, totes les àrees van ser dins del projecte. Evidentment d'algunes se'n podia treure més profit que d'altres, però es van treballar totes. Ara bé, es va aprofundir en totes les àrees i els continguts del cicle superior de primària, sempre tenint-hi el monestir com a eix central.

Quant als resultats del segon objectiu (determinar la metodologia de treball a què recorria la mestra en aquest projecte interdisciplinari), va ser molt interessant observar i veure els protagonistes, i poder-los fer preguntes. D'una banda, l'observació a l'aula i les anotacions a la llibreta de camp em van anar configurant una idea de com treballava la mestra. Aquesta informació la complementava amb les entrevistes que li feia, tant formalment (una per trimestre) com informalment a les hores de pati. Hi vaig poder copsar l'esperit i les ganes d'una mestra amb més de trenta anys d'experiència docent, però que encara tenia una necessitat vital d'aprendre.

A més a més, per ella, aquest aprenentatge no es podia aconseguir de forma individual sinó de forma col·lectiva. Al llarg del curs, em va demostrar diverses vegades que l'educació entre iguals era la millor manera d'aprendre en una aula de primària, ja que aconseguia que tots els alumnes estiguessin motivats per fer un aprenentatge comú. Un exemple el vaig observar en directe quan preparaven els materials de realitat augmentada sobre la nau central de l'església del monestir de Sant Pere de Casserres. Un dels alumnes en sabia molt, de l'Eurasma (el programa de realitat augmentada amb què havien de treballar). La mestra va aprofitar tot l'aprenentatge de l'infant per aprendre'n ella i revertir-lo a la classe.

Amb les entrevistes que li vaig fer durant el curs, vaig poder descobrir que aquest entusiasme i aquesta metodologia de treball li venia dels seus estudis. L'oportunitat d'estudiar als inicis de la democràcia, en un moment d'obertura del país, va permetre que ella intentés desenvolupar la carrera docent amb les idees que s'havien perdut durant la República i que al final del franquisme s'havien tornat a posar en relleu en les escoles de magisteri. En una de les entrevistes, em va explicar que un dels seus referents era el pedagog i geògraf Pau Vila. Per ella, les classes es basaven en l'aprenentatge des dels reptes o les preguntes. La classe magistral no

la va utilitzar en cap sessió. Sempre, amb les preguntes, els reptes o els debats que proposava als alumnes, va anar construint tot el relat i discurs del currículum de sisè.

L'altra dada de recerca que em va complementar aquesta visió fou la reunió de grup (*focus group*). La vaig organitzar el penúltim dia de sisè i em va servir perquè els alumnes exposessin el seu punt de vista. S'hi van tocar diferents temes, des de com havien gaudit del treball dels projectes en un element patrimonial, la importància del treball local i la metodologia de la mestra. Referent a aquesta última part, em van comentar que, gràcies a la mestra, havien estat molt motivats i s'havien sentit participants durant tot el curs d'un aprenentatge entre iguals. Ells ja marxaven a l'institut i dubtaven de si s'hi podrien sentir igual de participants. I destacaven que el seu aprenentatge amb aquesta metodologia basada en els projectes “no tan sols els serviria per a la secundària, sinó per a la vida”.

Descripció del focus grup		
Data	Duració	Desenvolupament de l'entrevista
17-6-2016	La meua previsió és fer un 30 minuts	Em preparo un guió amb tres temes i unes preguntes obertes per fer als alumnes. Els temes: 1/ Sobre la mestra: Com ensenya? Us agrada? Fa les coses diferents als altres mestres? Set l'escola han treballat com ella? 2/ Treball per projectes: Us agrada treballar així? Quines assignatures creieu que feu? Qui per projectes fan d'aquests dos cursos? Han treballat amb llibres a l'escola. Que us agrada En el projecte fèieu totes les assignatures? Preferiu fer mates, català,... 3/ Patrimoni: Què creieu què és? Què coneixeu? Què heu après? Us ha agradat treballar ac
		Selecció dels alumnes. M'ajuda la mestra. La meua idea inicial era triar els alumnes que m'aconseilla que en triï algun dels bons però també dels no tan bons acadèmicament parlar en tinc molt coneixement. Els hi dic als alumnes que he fet un sorteig. Que m'hagués agradat molt poder fer-ho amb ser. Finalment faig 6 alumnes que anomenarem per inicials: M, Albert, A1, M1, A2 i A3
	4 minuts (2:00 a 6,05)	1/ Sobre la mestra: Com ensenya? Fa dos anys que la teniu? Us agrada, no us agrada? M: al principi no m'agradava molt però amb el temps si. I sempre fa repetir les coses perquè M1: és molt perfeccionista

Quadre 2: Fragment de l'anàlisi de la reunió de grup realitzada el 21 de juny de 2016

En el quadre superior s'hi poden observar part de les preguntes realitzades en la reunió de grup i el seu recull, per tal de poder triangular les dades en la recerca de la tesi doctoral.

6. Conclusions

Durant el meu procés de recerca, he volgut investigar com una mestra amb molta experiència porta a terme un projecte interdisciplinari patrimonial en curs, a partir d'un monestir benedictí, i descobrir quina metodologia utilitzava i com hi havia arribat com a docent.

El que he descobert és que el patrimoni pot ser un eix vertebrador perfecte per treballar durant un curs, ja que permet integrar diferents continguts i afavorir un aprenentatge interdisciplinari. També permet, a la vegada, desenvolupar una metodologia innovadora que potencia aspectes nous de l'aprenentatge basat en projectes, perquè hi aporta molts recursos per poder treballar dins l'aula.

També he comprovat que, per fer docència, és clau que una mestra tingui ganes de treballar i compromís professional. Sempre em va defensar la importància de la coeducació i l'educació entre iguals. Entenia que dins les aules els infants sempre estan aprenent, però sovint els mestres només expliquen i no aprenen res. Aquesta idea feia que ella fos la primera amb ganes d'aprendre i no convertir-se en una transmissora de continguts.

A més, creia que el més important era l'infant, i un fet que ho demostrava era que, per ella, sobretot era més important solucionar un problema dins l'aula que resoldre un problema matemàtic, ja que el primer influeix en les persones i el segon, no. És per aquest motiu que, tal com indiquen Schön (1998) o Giroux (1990), ella era una mestra transformadora, i no n'era conscient de ser-ho, ja que, en les entrevistes i en alguna de les meves observacions respecte a aquest fet, la seva resposta era que ella sempre havia utilitzat aquesta metodologia.

Bibliografia

- ALVES, L. A., i PINTO, H. (2019). "Educación histórica con el patrimonio: desafiando la formación del profesorado". *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 22 (1), pàg. 71-81.
- BALUJA, J., i GONZÁLEZ MONFORT, N. (2009). "El patrimonio cultural: un objetivo didáctico?" *Treballs d'Arqueologia*, 15, pàg. 93-102.

- BLANCO, P.; ORTEGA, D., i SANTAMARTA, J. (2003). "El tratamiento del patrimonio en el currículo de la educación primaria. Realidades y desafíos". Dins E. BALLESTEROS, C. FERNÁNDEZ, J. A. MOLINA i P. MORENO (coord.) (2003). *El patrimonio y la didáctica de las ciencias sociales*. AUPDCS. Pàg. 71-81
- CALLARISA, J.; ARUMÍ, P.; RODRÍGUEZ, S., i TIÓ, R. (2019). "Què es feia als moments durant l'Edat Mitjana?" *Perspectiva Escolar*, 408, pàg. 56-61.
- CAMBIL, M. E., i TUDELA, A. (coord.) (2017). *Educación y patrimonio cultural. Fundamentos, contextos y estrategias didácticas*. Ediciones Pirámide.
- CANALS, R. (2018). "L'ensenyament i l'aprenentatge de les ciències socials avui: un enfocament disciplinari o a partir de problemes? / Teaching and learning social sciences today: a subject-based or a problem-based approach?" *Revista Catalana de Pedagogia*, 13, pàg. 63-87.
- CONSELL COMARCAL D'OSONA (2015). *Sant Pere de Casserres. Un viatge en el temps*. [Consulta: 13-10-2020] <<http://descobreixcasserres.cat/>>
- DOMÍNGUEZ ALMANSA, A., i LÓPEZ FACAL, R. (2017). "Patrimonios en conflicto, competencias cívicas y formación profesional en educación primaria". *Revista de Educación*, 375, pàg. 86-104.
- FONTAL, O. (2012). "Si som sensibles al patrimoni, en tindrem cura. Si en tenim, l'altre gent en podrà gaudir". *Guix: Elements d'Acció Educativa*, 381, pàg. 12-16.
- GIROUX, H. (1990). *Los profesores como intelectuales. Hacia una pedagogía crítica del aprendizaje*. Paidós.
- GONZÁLEZ AMORENA, M. P. (2008). *Los profesores y la historia argentina reciente. Saberes y prácticas de docentes de secundaria de Buenos Aires*. Universitat Autònoma de Barcelona. [Tesi doctoral]
- GONZÁLEZ MONFORT, N. (2008). "Una investigación cualitativa y etnográfica sobre el valor educativo y el uso didáctico del patrimonio cultural". *Enseñanza de las Ciencias Sociales. Revista de Investigación*, 7, pàg. 23-26.
- GUILLÉN, R., i HERNÁNDEZ, A. M. (2018). "La colaboración de la escuela y las instituciones culturales para la Educación Patrimonial: estudio de caso". *CLIO. History and History Teaching*, 44, pàg. 146-169.

- JUANOLA, R.; CALBÓ, M., i VALLÈS, J. (2006). *Educació del patrimoni: visions interdisciplinàries: arts, cultures i ambients*. Documenta Universitaria, Institut del Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona.
- LUCAS, L., i ESTEPA, J. (2015). “Educación patrimonial e inteligencia emocional. Hablan los alumnos”. *CLIO. History and History Teaching*, 41, pàg. 194-207.
- PINTO, H., i MOLINA, S. (2015). “La educación patrimonial en los currículos de ciencias sociales en España y Portugal”. *Educatio Siglo XXI*, 33 (1), pàg. 103-128.
- POZUELOS, F. (2007). *Trabajo por proyectos en el aula: descripción, investigación y experiencias*. Publicaciones MCEP
- SCHÖN, D. (1998). *El profesional reflexivo. Cómo piensan los profesionales cuando actúan*. Paidós.